

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ПОГОРІЛА ЛІЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК 342.732:316.774.654.1

**НЕДЕРЖАВНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК
ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України **СТЕЦЕНКО Семен Григорович**, Інститут кримінально-виконавчої служби, перший заступник начальника Інституту.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України **МУРАШИН Олександр Геннадійович**, Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна»,
завідувач кафедри теорії права
та міжнародної інформації;

кандидат юридичних наук, доцент
КРАВЧУК Валентина Миколаївна,

Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри правового регулювання економіки
і правознавства.

Захист відбудеться 27 квітня 2015 року о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 27 березня 2015 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.В. Токарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок ХХІ століття відзначається глобалізаційними змінами в усіх сферах життєдіяльності суспільства, особливо у тих, які пов'язані із розвитком нових інформаційних технологій. Це викликає потребу посилення правового регулювання процесу взаємодії громадянського суспільства та держави.

За останні роки створення та діяльність засобів масової інформації (ЗМІ) як однієї із основ стабільності демократичної правової держави, а саме недержавних, набуває все більшої актуальності. Зростає не лише їх кількість в усьому світі, а й вплив на громадську думку, що в умовах глобалізації значно підвищує суспільну значущість таких ЗМІ.

У масштабах світового співтовариства вагомим стає питання участі громадян у інформаційних процесах не лише як об'єктів, а й як суб'єктів, які впливають на формування громадської думки. Це повинно відбуватися завдяки створенню державою механізмів реалізації прав громадян на участь у суспільному і державному житті, їх вільному доступі до джерел інформації та можливості її поширення за допомогою такого інституту громадянського суспільства, як недержавні ЗМІ. Актуальність нашого дослідження зумовлена й тим, що такі ЗМІ повинні функціонувати як самостійний суб'єкт створення та розповсюдження інформації, діяльність якого повинна впливати на усі державні й суспільно-громадські процеси, сприяючи при цьому повній і об'єктивній поінформованості та правовій освіті широких мас населення.

Таким чином, одним із пріоритетних завдань сучасної держави, поряд із забезпеченням інформаційної безпеки, є створення належної правової та фінансової основи функціонування саме недержавних ЗМІ, які, виступаючи одним із інститутів громадянського суспільства, покликані забезпечувати свободу думки і слова, достовірне інформування населення, а також впливати на формування правосвідомості, правової культури та правової поведінки громадян.

Зауважимо, що значний внесок у дослідження теоретичних аспектів розвитку інформаційного суспільства та функціонування недержавних ЗМІ зробили вітчизняні науковці Б.І. Андрусишин, О.В. Бабкіна, В.В. Бадрак, В.М. Бебик, В.М. Головій, В.М. Дрешпак, В.Й. Здоровега, Г.І. Зеленько, О.В. Зернецька, М.А. Карась, І.О. Кресіна, М.Г. Лашкіна, Я.О. Легеза, В.В. Лизанчук, Г.Г. Почепцов, І.Ю. Слісаренко, Ю.Е. Фінклер, С.А. Чукут та інші.

Не применшуючи значення наукових ідей, які вже існують та апробовані, слід звернути увагу на відсутність спеціальних досліджень, присвячених саме правовим аспектам створення і діяльності недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства. Необхідно зауважити, що питання правового регулювання діяльності ЗМІ, в тому числі й недержавних, частково або в межах галузевої проблематики досліджували такі вітчизняні правознавці, як В.Д. Бабкін, С.В. Богачов, В.М. Брижко, О.І. Бугера, О.С. Денісова, Н.Ю. Коваленко, А.М. Колодій, В.О. Корнієнко, Т.А. Костецька, В.М. Кравчук, Г.М. Красноступ, С.М. Кушнір,

Ю.О. Легеза, С.І. Лопатін, О.Г. Марценюк, О.Г. Мурашин, О.І. Напиральська, О.В. Нестеренко, І.В. Осика, В.Г. Пилипчук, Ю.С. Разметаєва, С.Г. Стеценко, Н.В. Філик, М.В. Цвік, Т.В. Чубарук, В.Ю. Швачка, Ю.С. Шемшученко та інші.

Теоретичним підґрунтям дослідження недержавних ЗМІ є розробки зарубіжних науковців, які у своїх працях торкалися деяких аспектів становлення громадянського суспільства і виокремлення його складових інститутів, зокрема недержавних ЗМІ. Це, зокрема, напрацювання Д. Бітема, С. Блека, Г. Блумлера, Ж. Бодрійяра, Х. Брума, Ю. Габермаса, Г. Гегеля, Т. Гоббса, І. Канта, С. Катліпа, Дж. Кіна, Д. Клаппера, П. Лазарсфельда, Г. Лассуела, Дж. Локка, М. Маклуена, Т. Пейна, Т. Петерсона, К. Поппера, А. Сентера, Ф. Сіберта, А. де Токвіля, Е. Тофлера, Ф. Уебстера, У. Шрамма та інших дослідників.

Проте незважаючи на увагу, приділену питанням функціонування ЗМІ, їх ролі у становленні правової держави, вітчизняні і зарубіжні праці не містять комплексного теоретико-правового дослідження поняття, функцій, різновидів та сфер впливу такого виду ЗМІ, як недержавні, що в теорії держави та права визначені як інститут громадянського суспільства.

З огляду на зазначене вище можна констатувати, що на цей час існує потреба концептуального дослідження недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства з позицій теоретико-правових засад формування понятійно-категоріального апарату дослідження. Це сприятиме вирішенню низки проблем теорії держави і права та удосконаленню нормативно-правового врегулювання створення й діяльності таких ЗМІ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота спрямована на реалізацію норм Законів України від 09.01.2007 р. № 537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», від 17.04.2014 р. № 1227-VII «Про Суспільне телебачення і радіомовлення» та Указу Президента України від 24.03.2012 р. № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні».

Роботу здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10 («Теоретико-правові основи становлення і розвитку інформаційного суспільства, забезпечення прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері»).

Дисертація виконана в рамках тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)», який затверджений Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова протоколом № 5 від 22.12.2006 р.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення правової природи та сутності недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, їх ролі та місця у глобальних інформаційних процесах як основи демократичної модернізації суспільства.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних *задач*:

- з'ясувати методологічні засади дослідження недержавних ЗМІ;
- простежити генезис виникнення та розвитку недержавних ЗМІ;
- розкрити правову природу та сутність недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, виокремити їх види;
- обґрунтувати принципи діяльності недержавних ЗМІ як правового явища та визначити їх функціональне призначення;
- виокремити форми, способи і ступінь впливу недержавних ЗМІ на формування правосвідомості, правової культури та правової поведінки громадян на різних етапах їх соціалізації;
- визначити роль недержавних ЗМІ у механізмі взаємодії державної влади і громадянина, держави і громадянського суспільства;
- проаналізувати стан юридичного забезпечення діяльності недержавних ЗМІ в Україні й обґрунтувати шляхи підвищення ефективності їх правового регулювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності недержавних ЗМІ.

Предметом дослідження є теоретико-правові аспекти сутності недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження став широкий спектр методів наукового пізнання, які були використані нами в поєднанні та з урахуванням завдань дисертаційного дослідження.

Складність предмету дослідження зумовила застосування низки філософсько-світоглядних методів (діалектичний, синергетичний), загальнонаукових (історичний, дедукції та індукції, моделювання, системного аналізу, аксіологічний, порівняння тощо) і спеціально-наукових методів (метод аналогії, догматичний, соціологічний, порівняльно-правовий, метод юридичної герменевтики).

Діалектичний метод застосовувався на всіх етапах наукового дослідження. За його допомогою сформовано понятійно-категоріальний апарат, а саме поняття недержавних ЗМІ, їх функціональне призначення, основи діяльності, виокремлено участь таких ЗМІ у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Поряд із цим методом, при виокремленні інституту недержавних ЗМІ як складової громадянського суспільства було застосовано *синергетичний метод* (підрозділ 2.1).

На основі *історичного методу* було розглянуто теоретико-методологічні підходи до проблеми виникнення та розвитку недержавних ЗМІ у системі взаємодії органів державної влади, приватних структур та громадянських інституцій, у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі на різних етапах розвитку суспільства (підрозділ 1.2).

Методи дедукції та індукції було застосовано в процесі обґрунтування поняття недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, їх видів, функцій та принципів (підрозділи 2.1, 2.2). *Метод системного аналізу* був застосований з метою вивчення громадянського суспільства і його інститутів як цілісної системи та недержавних ЗМІ – окремої самостійної категорії (підрозділ 2.1).

Для дослідження стану юридичного забезпечення і перспективи удосконалення діяльності недержавних ЗМІ застосовувався *формально-догматичний метод*, який дозволяє систематизувати нормативно-правові акти, що стосуються функціонування недержавних ЗМІ в певний період часу, виявити недоліки і прогалини у законодавстві, запропонувати шляхи його удосконалення (підрозділ 3.2).

При визначенні правової сутності недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, функцій та принципів їх діяльності було застосовано *метод порівняння* таких ЗМІ із засобами масової комунікації інших форм власності, територіальних меж діяльності та правового статусу, що, в свою чергу, дозволило сформулювати власну класифікацію недержавних ЗМІ (підрозділ 2.2). Результати застосування *порівняльно-правового методу* дослідження дозволяють узагальнити міжнародний досвід нормативно-правового регулювання існування інституту недержавних ЗМІ, впроваджувати позитивний досвід більш розвинених країн та виробити якісно нові й вдосконалити наявні гарантії діяльності таких ЗМІ в Україні (підрозділ 3.3).

Метод юридичної герменевтики був використаний, зокрема, як інструмент розробки рекомендацій щодо адаптації вітчизняних правових норм, що регулюють праввідносини у інформаційному просторі, до світових стандартів їх юридичного закріплення (підрозділ 3.3).

Нормативно-правовою основою дисертаційного дослідження є законодавство України та зарубіжних країн в інформаційній сфері, міжнародні нормативно-правові акти, які визначають ті чи інші аспекти створення та функціонування недержавних ЗМІ.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що робота є одним із перших комплексних наукових досліджень недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, в якому дисертантом уперше запропоновано низку положень і висновків, що мають теоретичну та практичну цінність, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано авторське поняття недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, що створюються фізичними та/або юридичними особами з метою достовірного та неупередженого інформування громадян, діють на плюралістичних, некомерційних засадах і можуть фінансуватися за рахунок коштів, отриманих від надання платних послуг, громадського фінансування (абонентська плата), добровільних та благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, спонсорської допомоги, а також з інших джерел, не заборонених законодавством;

- окреслено передумови та виокремлено три основні етапи виникнення і розвитку недержавних ЗМІ, а саме: 1) етап зародження недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства (початок ХХ ст. – середина ХХ ст.); 2) етап становлення і поширення недержавних ЗМІ (середина ХХ ст. – кінець ХХ ст.); 3) етап сучасного розвитку недержавних ЗМІ (кінець ХХ ст. – сьогодення);

- виокремлено види недержавних ЗМІ за такими критеріями: сфера суспільного життя (такі, що створюються за громадсько-політичними, правовими, екологічними,

соціально-економічними, культурними інтересами); територіальні межі функціонування (недержавні ЗМІ із загальнодержавним, регіональним та місцевим (локальним) статусом); правовий статус недержавних ЗМІ, тобто порядок їх створення, діяльності й фінансування (громадські (суспільні) ЗМІ та громадянська журналістика);

– здійснено класифікацію функцій недержавних ЗМІ, зокрема, за сферою впливу на життєдіяльність окремого громадянина та суспільства і за формами взаємодії недержавних ЗМІ із суспільством, а також охарактеризовано принципи, які визначають основи діяльності недержавних ЗМІ;

удосконалено:

– теоретичний підхід та практичні аспекти процесу виникнення і розвитку недержавних ЗМІ як окремого інституту громадянського суспільства в Європі, що становлять окрему традицію взаємовідносин суспільства й держави;

– дослідження вітчизняних нормативно-правових актів та таких, які прийняті європейськими міжнародними організаціями і спрямовані на законодавче регулювання сфери суспільного й громадського мовлення, що дало змогу визначити напрямки удосконалення юридичного забезпечення діяльності недержавних ЗМІ в Україні;

– розуміння ролі недержавних ЗМІ у системі взаємозв'язку «держава-суспільство» в контексті розширення масштабів соціальної та правової комунікації, збільшення обсягу і різноманітності доступної громадянину інформації, виникнення нових ефективних механізмів політичної мобілізації у суспільстві;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-правовий підхід до розуміння недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, ефективність функціонування якого гарантує забезпечення й захист основоположних прав, свобод та інтересів громадян відповідно до норм міжнародного та національного законодавства;

– положення про необхідність прийняття нормативно-правових актів, які сформулюють основу правового регулювання діяльності недержавних ЗМІ в Україні та сприятимуть взаємодії усіх інститутів громадянського суспільства між собою, а також між державою й громадськістю в процесі модернізації інформаційного простору України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані у дисертації положення та пропозиції мають як теоретичну, так і практичну цінність й можуть бути використані:

– *у науково-дослідній роботі* – для подальших наукових розробок проблем юридичного забезпечення правового статусу і ефективної діяльності недержавних ЗМІ в Україні на рівні міжнародних стандартів;

– *у навчальному процесі* – для проведення занять з таких навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Конституційне право», «Інформаційне право», «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а також при підготовці підручників і навчальних посібників з відповідних дисциплін, при написанні курсових та

магістерських робіт (акт впровадження Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова від 06.10.2014 р.);

– у *правотворчості* – при розробці національної програми розвитку громадянського суспільства та нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері функціонування недержавних ЗМІ, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів (довідка про впровадження Комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України від 08.10.2014 р.);

– у *правозастосуванні* – для вдосконалення практики застосування норм чинного законодавства у інформаційній сфері з метою налагодження процесу взаємодії між інститутами громадянського суспільства, владою й громадськістю за участю недержавних ЗМІ;

– у *правовиховному процесі* – для підвищення рівня правосвідомості й правової культури населення в умовах повної, неупередженої та достовірної поінформованості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи обговорено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Підсумки проведеного дослідження як в цілому, так і окремі його аспекти, запропоновані дефініції, одержані узагальнення й висновки були оприлюднені дисертантом на міжнародних науково-практичних конференціях: «Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства» (м. Київ, 10–11 жовтня 2012 р.); «Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи» (м. Київ, 23–24 травня 2013 р.); «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.); «Ключові въпроси в сьвременната наука» (м. Софія, 17–25 квітня 2014 р.); «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 25–26 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації висвітлено в 11 опублікованих наукових роботах, з яких 6 – у фахових юридичних наукових виданнях (у тому числі одна – в зарубіжному науковому виданні), а також 5 – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 7 підрозділів, висновків до кожного розділу і загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 231 сторінка, із них основного тексту – 206 сторінок, список використаних джерел налічує 231 найменування, які розміщені на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено ступінь її наукової розробки, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, мету і завдання, об'єкт й предмет дослідження, охарактеризовано

методологічні основи дисертації, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації, впровадження та публікації, зазначено структуру й обсяг роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні і концептуальні аспекти дослідження» складається з двох підрозділів, у яких проаналізовано теоретичні та методологічні аспекти дослідження недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, а також передумови їх виникнення й розвитку.

У підрозділі 1.1. *«Методологія дослідження недержавних засобів масової інформації як інституту громадянського суспільства»* визначено методологічні засади дослідження і використання відповідних методів при його проведенні, зокрема, наведено та охарактеризовано низку методів, застосованих при комплексному аналізі правової сутності, функцій, видів, принципів й особливостей правового забезпечення діяльності недержавних ЗМІ.

Підкреслено, що функціонування недержавних ЗМІ є за своєю суттю поліаспектним явищем, тобто характеризується високим рівнем актуалізації значної кількості суспільнозначущих проблем, стосується інтересів багатьох зацікавлених суб'єктів і водночас розглядається як засіб реалізації державними та недержавними утвореннями певних цілей, різнобічно і багатофункціонально впливаючи на суспільство. Разом із тим, поліаспектність обумовлена й особливостями сфери діяльності недержавних ЗМІ, де зосереджені комунікативні, політичні, правові, економічні та інші інтереси суспільства.

Обґрунтовано, що складність досліджуваного об'єкта зумовила застосування низки філософсько-світоглядних (діалектичний, синергетичний), загальнонаукових (історичний, дедукції та індукції, моделювання, системного аналізу, аксіологічний, порівняння тощо) і спеціально-наукових методів (метод аналогії, догматичний, соціологічний, порівняльно-правовий, метод юридичної герменевтики).

Найбільш широко у процесі дослідження застосовувався діалектичний метод, за допомогою якого сформовано понятійно-категоріальний апарат, а саме поняття недержавних ЗМІ, їх функціональне призначення, основи діяльності, наголошено на участі таких ЗМІ у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства.

З використанням порівняльно-правового методу висвітлено загальні тенденції і закономірності розвитку системи гарантій функціонування недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства та реалізації ними визначених функцій. Також зазначений метод дав змогу дослідити стан та трансформаційні процеси в інформаційному просторі інших держав у контексті юридичного забезпечення діяльності недержавних ЗМІ.

Застосування загальнонаукових і спеціальних методів дозволило комплексно, всебічно й послідовно розкрити предмет дисертації та одержати цілісне уявлення про правовий статус недержавних ЗМІ.

У підрозділі 1.2. *«Передумови виникнення та розвиток недержавних засобів масової інформації в контексті формування концепції громадянського суспільства в світовій теоретико-правовій думці»* увагу акцентовано на тому, що у громадянському суспільстві інтеграція особи й держави, забезпечення свободи

слова і думки, достовірне інформування спільноти про державотворчі процеси відбувається через інститути громадянського суспільства, в першу чергу через недержавні ЗМІ.

У контексті формування концепції громадянського суспільства та у нерозривному зв'язку з історичними передумовами виокремлення недержавних ЗМІ серед існуючих засобів масової комунікації у світовій теоретико-правовій думці визначено три етапи виникнення і розвитку недержавних ЗМІ. Зокрема, охарактеризовано етап зародження недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства (початок ХХ ст. – середина ХХ ст.), етап становлення і поширення недержавних ЗМІ (середина ХХ ст. – кінець ХХ ст.), а також визначено особливості третього етапу сучасного розвитку недержавних ЗМІ (кінець ХХ ст. – сьогодні).

Аналіз теоретичних напрацювань зарубіжних науковців, зокрема, С. Блека, Ж. Бодрійяра, Х. Брума, Ю. Габермаса, С. Катліпа, Дж. Кіна, Д. Клаппера, П. Лазарсфельда, Г. Лассуела, М. Маклуена, К. Поппера, Е. Тофлера, Ф. Уебстера та К. Ховленда, свідчить, що виокремлення недержавних ЗМІ пов'язане із набуттям останніми ознак незалежної й самостійної складової громадянського суспільства в процесі його трансформацій.

Доведено, що наукові розробки, присвячені цій проблематиці, стали основою для законодавчого закріплення, в першу чергу на міжнародному рівні, основоположних засад порядку створення, функціонування і фінансування діяльності недержавних ЗМІ.

Другий розділ «Правовий статус недержавних засобів масової інформації» складається з двох підрозділів, у яких на основі комплексного вивчення правової природи громадянського суспільства та його елементів наведено правову характеристику інституту недержавних ЗМІ.

У підрозділі 2.1. *«Правова сутність та види недержавних засобів масової інформації»* на основі дослідження категорії «громадянське суспільство», аналізу його складових і основних рис окреслено правову сутність інституту недержавних ЗМІ та запропоновано його визначення.

Доведено, що недержавні ЗМІ, будучи інститутом громадянського суспільства, покликані зорієнтовувати громадськість у політико-правових процесах держави, забезпечувати представникам різних суспільних груп невід'ємне право публічно виражати свої думки, захищати інтереси та відстоювати власну громадянську позицію.

Виходячи із закономірного зв'язку між функціонуванням недержавних ЗМІ та демократизацією й самоорганізацією суспільства, а також встановленням ефективного зв'язку між громадянами та державою, визначено основні ознаки недержавних ЗМІ, серед яких плюралістичність, публічність або масовість, некомерційність, цілісна зона інформаційної уваги, самостійність фінансування, об'єктивність, суспільна значущість та їх незалежність від суспільства, влади і держави чи комерційних інтересів.

Вивчення міжнародного досвіду дозволило з'ясувати, що ефективне функціонування недержавних ЗМІ в умовах глобальних інформаційних перетворень

сприяє зміцненню і удосконаленню правових гарантій свободи слова та інформаційного суверенітету держави, встановленню цілісного інформаційного простору, захищеного від контролю та монополізації з боку як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів державної влади, приватних осіб (корпоративних груп).

Аналіз видів ЗМІ та критеріїв, за якими здійснюється їх поділ, дозволив сформулювати авторську класифікацію недержавних ЗМІ, яка дала змогу окреслити особливості кожного виду та є визначальною при законодавчому закріпленні їх правового статусу. Недержавні ЗМІ класифіковано за наступними критеріями: за сферою суспільного життя, залежно від територіальних меж діяльності та виходячи із правового статусу недержавних ЗМІ, тобто порядку їх створення, функціонування й фінансування.

Обґрунтовано тотожність дефініцій громадські та суспільні ЗМІ, а також визначено, що метою їх функціонування є реалізація прав громадян й суспільних груп на представництво і безпосередню участь у громадській дискусії, забезпечення рівного доступу кожного до суспільно значущої інформації, надання можливості брати участь у її зборі, обробці та поширенні.

У підрозділі 2.2. «Функції та принципи діяльності недержавних засобів масової інформації» розглянуто недержавну форму організації ЗМІ як таку, що передбачає поєднання ефективного контролю за діяльністю владних структур та здійснюваного на правових засадах інформаційного забезпечення суспільства.

З урахуванням останніх світових тенденцій набуття суб'єктами інформаційного простору ознак незалежних та неупереджених носіїв і розповсюджувачів інформації, що є своєрідним індикатором демократичності держави, запропоновано авторську класифікацію функцій недержавних ЗМІ.

Зважаючи на те, що роль недержавних ЗМІ полягає у інформуванні суспільства про актуальне, наданні неупередженої і повної оцінки подій, формуванні масової правової свідомості соціуму та здійсненні громадського контролю, було виокремлено й охарактеризовано низку функцій таких ЗМІ.

За сферою впливу на життєдіяльність окремого громадянина та суспільство в цілому виокремлено інформаційну, освітню, правотворчу функції, функцію правової соціалізації й функцію соціального захисту, а за формами взаємодії недержавних ЗМІ із суспільством: мобілізаційну функцію, інноваційну, функцію суспільної оцінки та контролю, управлінську та функцію актуалізації.

За допомогою аналізу принципів діяльності ЗМІ, запропонованих як науковцями, так і наведених у нормативно-правових актах, визначено й розкрито сутність низки принципів діяльності недержавних ЗМІ – основоположних засад їх функціонування як одного з інститутів громадянського суспільства.

Визначено та охарактеризовано загальноправові принципи діяльності недержавних ЗМІ (принцип свободи, законності, демократизму, плюралізму, гуманізму, рівності) й загальносоціальні принципи (патріотизм, оперативність, професійність, достовірність, принцип соціальної відповідальності та принцип політико-правового імунітету).

Увагу акцентовано на тому, що трансформація інформаційних процесів на світовому рівні відбулася в першу чергу у зв'язку зі стрімким розвитком і розгалуженням ЗМІ. У контексті цього розглянуто роль та місце недержавних ЗМІ у політико-правових процесах держави, у міждержавному інформаційному обміні, забезпеченні представникам різних суспільних груп невід'ємного права публічно виражати свої думки, захищати інтереси та відстоювати громадську позицію, особливо в умовах глобального інформаційного простору.

Третій розділ «Роль недержавних засобів масової інформації у розбудові громадянського суспільства» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито роль та значення інституту недержавних ЗМІ як однієї з найбільш ефективних, дієвих форм громадської активності й самоорганізації та водночас основи для вільної реалізації основоположних прав, свобод та інтересів людини і громадянина в умовах становлення й розбудови громадянського суспільства.

У підрозділі 3.1. «Вплив діяльності недержавних засобів масової інформації на формування правосвідомості, правової культури та правової поведінки громадян» визначено, що недержавні ЗМІ беруть безпосередню участь у формуванні правової свідомості, культури та правової поведінки громадян у процесі їх правової самоідентифікації на різних етапах соціалізації особистості.

Окреслено способи впливу недержавних ЗМІ на формування громадянами уявлень про державу і право, важливість розбудови правової держави та громадянського суспільства, підвищення таким чином ефективності правового виховання та попередження деформації правосвідомості.

Розглянуто деформацію правової свідомості як хибне бачення громадянами правової ситуації в державі і, відповідно, формування у них спотвореного правового світогляду та правової ідеології. Роль недержавних ЗМІ у запобіганні та зменшенні рівня деформації правосвідомості населення досліджено в контексті соціально-правового впливу таких ЗМІ та виокремлення видів правової деформації, а саме: правового інфантилізму, ідеалізму, нігілізму та правової демагогії.

Визначено, що правовиховна діяльність як цілеспрямований засіб правової соціалізації особистості повинна розпочинатись з її правової поінформованості, ступінь якої прямо залежить від характеру доступності та достовірності правової інформації, порядку її розповсюдження, а також спрямованості правової пропаганди у ЗМІ або її відсутності у випадку з недержавними ЗМІ.

Підкреслено, що інформування населення такими ЗМІ повинно сприяти підвищенню громадянської активності в політико-правовому житті суспільства, що передбачає залучення населення до добровільних суспільних об'єднань, громадських рухів, незалежних правозахисних недержавних організацій та, як наслідок, формування правової культури й правової ініціативності громади.

Вивчення ролі недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства у формуванні ставлення громадянина до права дало змогу обґрунтувати позицію дисертанта щодо здійснення такими ЗМІ безпосереднього впливу на правову самоідентифікацію, правосвідомість, правову культуру та правомірну поведінку.

У підрозділі 3.2. «Роль недержавних засобів масової інформації у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства (правові аспекти)» зазначено, що за умови розбудови держави і громадянського суспільства на основі демократичних принципів недержавні ЗМІ сприяють підвищенню рівня взаємодії між громадянами й державною владою та покликані налагоджувати діалог між ними.

За результатами проведеного аналізу особливостей механізму такої взаємодії констатовано, що створення належних умов для діяльності недержавних ЗМІ, які вільно виражають погляди, переконання і правові позиції громадян, надають їм можливість брати безпосередню участь в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні, є одним із основоположних завдань для правової модернізації інформаційного простору України.

Встановлено способи, якими недержавні ЗМІ як інститут громадянського суспільства, виконуючи низку функцій, посилюють взаємозв'язок безпосередньої та представницької демократії, спрощують взаємовідносини «громадянин-держава» і сприяють розбудові правової демократичної держави.

Наголошено на потребі законодавчого врегулювання лобізму, яке б передбачало жорсткий контроль з боку інститутів громадянського суспільства, особливо недержавних ЗМІ, за реалізацією владних повноважень на засадах загальноновизнаного принципу плюралізму, змагальності інтересів певних бізнес-структур та соціальних груп з метою задоволення їх потреб.

Звернено увагу на те, що недержавні ЗМІ покликані контролювати правомірність та законність діяльності органів державної влади, надавати можливість громадянам бути суб'єктами співробітництва державних інституцій і соціуму. Крім того, вони сприяють розвитку та зміцненню усіх структурних елементів громадянського суспільства, забезпечуючи демократичний підхід держави до порядку їх створення й функціонування.

У підрозділі 3.3. «Шляхи юридичного забезпечення та удосконалення діяльності недержавних засобів масової інформації в контексті політико-правових процесів в Україні» досліджено особливості нормативно-правового регулювання діяльності недержавних ЗМІ в Україні, а також суб'єктів інформаційного простору, що мають деякі ознаки, характерні для таких ЗМІ.

Проведено комплексний аналіз законодавства, що визначає рівень правової регламентації функціонування недержавних ЗМІ, розглянуто теоретико-правові й практичні аспекти реалізації принципів свободи слова, гласності, плюралізму в цьому контексті.

Охарактеризовано основні положення нормативно-правових актів у інформаційній сфері, що прямо чи опосередковано стосуються питань діяльності недержавних ЗМІ, зокрема: Законів України «Про інформацію», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України»; Указів Президента України «Питання сприяння розвитку громадянського

суспільства в Україні» від 25.01.2012 р. № 32/2012, «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31.07.2004 р. № 854/2004 тощо.

Європейський напрямок розвитку, який обрала Україна, потребує імплементації і приведення норм вітчизняного законодавства до європейських стандартів. Україною, як суб'єктом міжнародного права, було ратифіковано ряд міжнародних нормативно-правових актів, серед яких Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини (1997 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1973 р.), Європейська конвенція про транскордонне телебачення (2008 р.).

Основним для європейської інтеграції в міжнародному інформаційному просторі на сьогодні визначено виконання умов Резолюцій Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05.10.2005 р. № 1466 і «Про функціонування демократичних інституцій в Україні» від 04.10.2010 р. № 1862(2012).

У підрозділі також наведено результати вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання процесу створення і діяльності недержавних ЗМІ, охарактеризовано основні положення міжнародних документів, імплементація яких є базовою для трансформації національного інформаційного простору за умови функціонування в його рамках недержавних ЗМІ, що стануть основою якісно нового інформаційного рівня взаємодії з іншими державами.

Головними передумовами для існування громадських ЗМІ визначено правові гарантії та належне фінансування, які здатні забезпечити умови діяльності таких медіа у суспільстві і гарантуватимуть громадський контроль за владою в умовах демократизації. Фінансування недержавних ЗМІ повинно здійснюватись на початкових етапах частково за рахунок дотацій з державного чи місцевого бюджету, а в подальшому за рахунок сплати коштів громадянами (абонентська плата).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що знайшло вияв у теоретичному узагальненні ключових аспектів правової природи недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства:

1. Методологічними засадами вивчення недержавних ЗМІ, з урахуванням складності та динамічності об'єкта і предмета дослідження, стали сукупність методів наукового пізнання, які забезпечують поєднання результатів попередніх досліджень, здійснених у межах різних наукових галузей та дисциплін, і низки нових теоретичних висновків й узагальнень щодо формування та розвитку недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства. При проведенні дослідження було використано філософсько-світоглядні (діалектичний, синергетичний), загальнонаукові методи, зокрема історичний, дедукції та індукції, моделювання, системного аналізу, аксіологічний, порівняння, і спеціально-наукові

методи, а саме: метод аналогії, догматичний, соціологічний, порівняльно-правовий, метод юридичної герменевтики.

2. Дослідження важливих суспільно-політичних та історичних подій у світі, що зумовили розвиток громадянського й формування інформаційного суспільства, дало можливість виокремити три основні етапи виникнення і розвитку недержавних ЗМІ.

Перший етап охоплює початок ХХ ст. – середину ХХ ст. та є етапом зародження недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства. Цей етап характеризується відокремленням сфери громадянського суспільства від держави, початком практичного втілення існуючих теоретичних напрацювань у галузі формування його незалежних складових, зокрема, і недержавних ЗМІ, які активізували процеси інформатизації й демократизації в державі.

Другий етап становлення та розвитку недержавних ЗМІ охоплює період з середини ХХ ст. й до кінця ХХ ст. та є етапом становлення недержавних ЗМІ. У цей час збільшилася географія їх поширення, хоча і мала ще достатньо локальний характер (переважно США, Великобританія). Вказаний період позначився підвищенням уваги дослідників до питань ефективного функціонування недержавних ЗМІ в системі громадянського суспільства, їх взаємовідносин з органами державної влади та громадою, а також розвитком правового регулювання інформаційних відносин в Європейському Союзі.

Третій етап сучасного розвитку недержавних ЗМІ почався в кінці ХХ ст. та триває до сьогодні. Цей етап відзначається інноваціями у інформаційно-комунікаційній сфері, впливом глобалізаційних процесів на інформаційний простір усього світу, удосконаленням норм законодавства, що регулюють сферу діяльності недержавних ЗМІ як у розвинутих країнах світу, так і адаптацію правових норм у країнах, що знаходяться на шляху демократичних перетворень.

3. В умовах розбудови громадянського суспільства на окрему увагу заслуговують правові інститути, які безпосередньо пов'язані з виконанням певних публічних функцій міжнародного, державного і громадського характеру. Одним із таких інститутів, який репрезентує суспільну думку та впливає на її формування, тим самим відіграє важливу роль у становленні громадянського суспільства і утвердженні демократичних ідеалів, є недержавні ЗМІ.

В епоху глобалізації недержавні ЗМІ стали необхідною умовою організації управління суспільними процесами, а особливе значення інформації зумовлює необхідність визначення основ діяльності суб'єктів громадського (суспільного) мовлення в правовому полі. Наукове обґрунтування важливості функціонування недержавних ЗМІ дозволило визначити, що їх діяльність є основою прогресивного демократичного розвитку держави, способом контролю за вирішення ряду соціально-політичних проблем, правових колізій, реального забезпечення гарантованих законодавством прав, свобод і інтересів громадян. Така ідея простежується у працях багатьох дослідників. Вона стала консолідуючою при розробці нормативно-правових актів, спрямованих на створення та врегулювання діяльності недержавних ЗМІ.

Аналіз узагальнених понять громадянського суспільства, ЗМІ та їх різновидів дозволив з позиції демократично орієнтованих спрямувань держави виокремити недержавні ЗМІ як інститут громадянського суспільства, що створюються фізичними та/або юридичними особами з метою достовірного та неупередженого інформування громадян, діють на плюралістичних, некомерційних засадах і можуть фінансуватися за рахунок коштів, отриманих від надання платних послуг, громадського фінансування (абонентська плата), добровільних та благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, спонсорської допомоги, а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

З урахуванням комунікативної тенденції до зосередження уваги на інформуванні суспільства, надання неупередженої інформації, уникнення впливу державних та приватних структур визначено основні ознаки недержавних ЗМІ, а саме: плюралістичність, публічність або масовість, некомерційність, цілісна зона інформаційної уваги, самостійність фінансування, об'єктивність, суспільна значущість та їх незалежність від суспільства, влади і держави чи комерційних інтересів.

Запропоновано авторську класифікацію недержавних ЗМІ:

- за сферою суспільного життя: такі, що створюються за громадсько-політичними, правовими, екологічними, соціально-економічними, культурними інтересами;

- залежно від територіальних меж діяльності можуть створюватися недержавні ЗМІ із загальнодержавним, регіональним та місцевим (локальним) статусом;

- виходячи із правового статусу недержавних ЗМІ, тобто порядку їх створення, функціонування та фінансування: громадські (суспільні) ЗМІ та громадянська журналістика.

4. Недержавні ЗМІ як інститут громадянського суспільства, будучи незалежною структурою, покликані виконувати низку функцій, серед яких визначено та охарактеризовано наступні:

- 1) за сферою впливу на життєдіяльність окремого громадянина та суспільство в цілому: інформаційна, освітня, правотворча, функція правової соціалізації та функція соціального захисту;

- 2) за формами взаємодії недержавних ЗМІ із суспільством: мобілізаційна функція, інноваційна, функція суспільної оцінки та контролю, управлінська та функція актуалізації.

Виходячи з правового розуміння інститутів громадянського суспільства, обґрунтовано основні принципи діяльності недержавних ЗМІ, зокрема:

- 1) *загальноправові принципи*: принцип свободи, законності, демократизму, плюралізму, гуманізму, рівності;

- 2) *загальносоціальні принципи*: патріотизм, оперативність, професійність, достовірність, принцип соціальної відповідальності та принцип політико-правового імунітету.

5. Дослідження форм, способів і ступеня впливу недержавних ЗМІ на формування правосвідомості, правової культури та правової поведінки громадян на

різних етапах їх соціалізації доводить, що внаслідок правової соціалізації людини через вплив соціальних груп та інститутів громадянського суспільства формуються правові уявлення особистості на базі цінностей, закладених родиною, школою, культурою, в процесі трудової діяльності і під впливом недержавних ЗМІ.

Такі ЗМІ беруть безпосередню участь у процесі засвоєння особистістю норм і правил правомірної поведінки, сприяють розумінню громадянами важливості дотримання та наслідків недотримання правових норм.

Досліджуючи роль недержавних ЗМІ у формуванні ставлення громадянина до права, ми дійшли висновку, що такі ЗМІ, виконуючи свої функції, здійснюють безпосередній вплив на правову самоідентифікацію, правосвідомість, правову культуру та правомірну поведінку.

Недержавні ЗМІ повинні брати участь у організації масових лекцій з правової тематики, виступах теоретиків права та юристів-практиків, проведенні безкоштовних юридичних консультацій із залученням провідних спеціалістів, широкому висвітленні нововведень у законодавстві, виявляти ініціативу в наданні роз'яснень щодо їх застосування органами державної влади. Таким чином, ефективна правовиховна та правопросвітницька діяльність недержавних ЗМІ є запорукою демократичного поступу кожної держави.

6. Участь недержавних ЗМІ у механізмі взаємодії державної влади і громадянина, держави і громадянського суспільства значно розширює масштаби соціальної та правової комунікації, збільшує обсяги і різноманітність доступної громадянину інформації, сприяє виникненню нових ефективних механізмів політичної мобілізації у суспільстві.

Правовий аспект ролі недержавних ЗМІ у таких механізмах взаємодії полягає у необхідності вироблення процедури та законодавчого врегулювання відповідних взаємовідносин. Водночас при розробці нормативно-правового забезпечення взаємодії держави і громадянського суспільства потрібно враховувати її правові форми, зокрема такі: правове інформування громадян; забезпечення недержавними ЗМІ здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади для врахування суспільної думки у формуванні і реалізації державної політики; посередництво при розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів; підтримка соціально-економічних ініціатив та захисту прав населення, а також сприяння своєчасному публічному реагуванню на дії громадськості та настрої у суспільстві.

Недержавні ЗМІ, посилюючи взаємозв'язок безпосередньої та представницької демократії, спрощують побудову діалогу «громадянин-держава», зумовлюють модернізацію інформаційного простору України, його європейську інтеграцію та сталий розвиток.

7. Вирішення завдання щодо запровадження єдиної правової концепції функціонування недержавних ЗМІ в Україні із зверненням до норм міжнародного права потребує в першу чергу створення окремої організації, у визначенні напрямів діяльності якої брали б участь представники різних громадських об'єднань і соціальних груп, інших складових структур громадянського суспільства. Тому

запропоновано створити Національну раду України з питань діяльності недержавних ЗМІ як постійно діючий, колегіальний, державний орган, метою діяльності якого є вивчення міжнародного досвіду, розробка нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання функціонування недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства, який буде водночас і суб'єктом інформаційного простору України у співпраці з відповідними органами державної влади. До складу такої ради повинні входити представники з Комітету з питань свободи слова та інформації, а також члени всеукраїнських громадських об'єднань, діяльність яких пов'язана з різними сферами суспільного життя.

З урахуванням результатів проведеного аналізу нормативно-правової бази в інформаційній сфері та євроінтеграційних процесів в Україні, що відбуваються в складних політико-правових умовах, запропоновано, з метою юридичного забезпечення порядку створення і діяльності недержавних ЗМІ в Україні, прийняти низку законодавчих актів, які б визначали:

- правовий статус недержавних ЗМІ, їх види, порядок створення та ліквідації;
- функції недержавних ЗМІ, шляхи їх реалізації і принципи діяльності;
- порядок обрання на керівні посади у системі недержавних ЗМІ на основі принципів демократичного централізму, тобто виборність щодо усіх керівників, ієрархічна субординація в організації системи, організація громадського контролю за їх діяльністю;
- компетенцію та повноваження органів державної влади й управління, які б здійснювали контроль і регуляторну політику за новоствореними недержавними ЗМІ, проводили б моніторинг їх діяльності з метою аналізу та розробки заходів для усунення виявлених недоліків, подальшого удосконалення;
- порядок визначення програмної політики і концепції мовлення недержавних ЗМІ;
- напрямки участі недержавних ЗМІ у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства, що сприяли б спрощенню та підвищенню ефективності такого процесу;
- порядок достатньої та незалежної фінансової, матеріально-технічної, а також наукової підтримки функціонування недержавних ЗМІ;
- способи участі громадян у діяльності недержавних ЗМІ як суб'єктів інформаційних відносин;
- окрему концепцію правової освіти населення у сфері інформаційних технологій;
- міжрегіональні, державні та міждержавні програми розвитку та співпраці у сфері діяльності недержавних ЗМІ.

Запропоновано прийняти Закон України «Про основи функціонування недержавних засобів масової інформації», який врегулював би вищезазначені положення та гарантував їх подальшу реалізацію шляхом трансформації інформаційного простору України.

Особливу увагу варто звернути на необхідність внесення змін та доповнень до чинного законодавства України у сфері інформаційних відносин, діяльності ЗМІ загалом та забезпечення дотримання прав та гарантій суб'єктів інформаційного

процесу з урахуванням положень запропонованого нормативно-правового акту після його прийняття.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Погоріла Л.П. Питання юридичного забезпечення діяльності недержавних засобів масової інформації в контексті політико-правових процесів в Україні / Л.П. Погоріла // Публічне право. – 2013. – № 4. – С. 242–248.

2. Погоріла Л.П. Інститут недержавних ЗМІ як гарантія свободи слова в громадянському суспільстві / Л.П. Погоріла // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер.18. Економіка і право: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 21. – С. 176–182.

3. Погоріла Л.П. Принципи діяльності недержавних ЗМІ як основоположні засади демократичних перетворень в інформаційному просторі / Л.П. Погоріла // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 18. Економіка і право: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 22. – С. 157–163.

4. Погоріла Л.П. Вплив діяльності недержавних ЗМІ на формування індивідуальної правової позиції громадянина [Електронний ресурс] / Л.П. Погоріла // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – Режим доступу: http://pap.in.ua/3-1_2013/1/Pohorila%20L.P..pdf

5. Погорелая Л.П. Функциональное предназначение института негосударственных СМИ в рамках развития гражданского общества в европейском пространстве / Л.П. Погорелая // *Legea și viața: Publicatie stiintifico-practica* – 2013. – № 10/2 (262). – P. 189–193.

6. Погоріла Л.П. Недержавні засоби масової інформації як європейська традиція взаємовідносин суспільства і держави / Л.П. Погоріла // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 64. – С. 74–81.

Публікації, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження

7. Погоріла Л.П. Роль та місце недержавних засобів масової інформації в системі громадянського суспільства / Л.П. Погоріла // Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства: матеріали Міжнародної наукової конференції, 10–11 жовтня 2012 р. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 145–147.

8. Погоріла Л.П. Створення недержавних ЗМІ – шлях до демократичного поступу держави / Л.П. Погоріла // Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнародної наукової конференції, 24–25 травня 2013 р. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 141–144.

9. Погоріла Л.П. Формування правової позиції громадянина на різних етапах його соціалізації під впливом недержавних ЗМІ / Л.П. Погоріла // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 листопада 2013 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – С. 11–14.

10. Погоріла Л.П. Основоположні засади функціонування недержавних ЗМІ як складової громадянського суспільства / Л.П. Погоріла // Ключові въпроси в съвременната наука: матеріали за 10-а международна научна практична конференция, 17–25 април, 2014 г. – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014. – С. 13–16.

11. Погоріла Л.П. Європейська практика взаємодії суспільства й держави за участю недержавних ЗМІ (правовий аспект) / Л.П. Погоріла // Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 квітня 2014 р. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2014. – С. 14–17.

АНОТАЦІЇ

Погоріла Л.П. Недержавні засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства (теоретико-правовий аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-правових засад створення та функціонування недержавних засобів масової інформації як інституту у системі громадянського суспільства.

Розглянуто передумови виникнення і розвитку недержавних ЗМІ як окремої традиції взаємовідносин суспільства й держави. Визначено їх правовий статус, ознаки, запропоновано авторське визначення поняття недержавних ЗМІ. Виокремлено види, функції та принципи діяльності недержавних ЗМІ, запропоновано класифікацію кожної із категорій.

Окреслено способи впливу недержавних ЗМІ на правову самоідентифікацію, правосвідомість, правову культуру та правомірну поведінку громадян.

Проаналізовано вітчизняні й міжнародні нормативно-правові акти, що складають основу функціонування недержавних ЗМІ; запропоновано висновки і рекомендації щодо напрямків удосконалення юридичного забезпечення діяльності таких ЗМІ в умовах інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: недержавні ЗМІ, громадянське суспільство, інформаційні процеси, глобалізація, інформаційне суспільство, правосвідомість, правова культура, юридичне забезпечення.

Погорелая Л.П. Негосударственные средства массовой информации как институт гражданского общества (теоретико-правовой аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-правовых основ создания и функционирования негосударственных средств массовой информации как института в системе гражданского общества.

Рассмотрены предпосылки к возникновению и развитию негосударственных СМИ как отдельной традиции взаимоотношений общества и государства. Установлен их правовой статус, признаки; предложено авторское определение понятия негосударственных СМИ. Определены виды, функции и принципы деятельности негосударственных СМИ, представлена классификация каждой из категорий.

Определены способы воздействия негосударственных СМИ на правовую самоидентификацию, правосознание, правовую культуру и правомерное поведение гражданина.

Подчеркивается, что правовоспитательная деятельность как целенаправленное средство правовой социализации личности должна начинаться с правовой осведомленности населения, степень которой напрямую зависит от характера, доступности и достоверности правовой информации, порядка ее распространения, а также направленности правовой пропаганды, осуществляемой СМИ, или ее отсутствия в случае с негосударственными СМИ.

Рассмотрено деформацию правового сознания как ложного видения гражданами правовой ситуации в государстве и, соответственно, формирования у них искаженного правового мировоззрения и правовой идеологии. Роль негосударственных СМИ в предотвращении и уменьшении уровня деформации правосознания населения исследована в контексте социально-правового воздействия таких СМИ и определения видов правовой деформации.

Выяснено, что эффективное функционирование негосударственных СМИ в условиях глобальных информационных преобразований способствует укреплению и совершенствованию правовых гарантий свободы слова, информационного суверенитета государства, установлению целостного информационного пространства, защищенного от контроля и монополизации со стороны как отечественных, так и иностранных субъектов государственной власти, частных лиц (корпоративных групп).

Проанализированы отечественные и международные нормативно-правовые акты, составляющие основу функционирования негосударственных СМИ; предложены выводы и рекомендации относительно направлений совершенствования юридического обеспечения деятельности таких СМИ в условиях интеграции Украины в мировое информационное пространство.

Ключевые слова: негосударственные СМИ, гражданское общество, информационные процессы, глобализация, информационное общество, правосознание, правовая культура, юридическое обеспечение.

Pohorila L. Non-state Media as an Institution of Civil Society (theoretical and legal aspect). – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Studies. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

Dissertation aims at examination the theoretical and legal foundations of the establishment and operation of non-state media in civil society.

Preconditions of occurrence and development of non-state media as a distinct tradition of relations between society and the state. Determine their legal status, signs and invited the author's definition of the concept of non-state media. Marked types, functions and principles of non-state media, classification of each of the categories.

Ways of exposure to non-state media to legal identity, justice, legal culture and legal conduct, which together make up the legal position of the individual citizen.

Analyzed national and international regulations that form the basis of functioning of non-state media and proposed a number of conclusions about ways to improve legal support activities such media in Ukraine's integration into the global information space.

Key words: non-state media, civil society, information processes, globalization, the information society, legal consciousness, legal culture, legal support.